

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 7 - Number: 26 p. 73-86, Winter 2023

Kahramanmaraş Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2* Contributions to the Compilation Dictionary of Kahramanmaraş Dialect-2

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1401111>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
06.12.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
19.12.2023

Makale Yayım Tarihi /
Article Publication Date
30.12.2023

Asya Studies

Doç. Dr. Burak Telli
Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi / İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi / Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
btelli46@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4924-9205

Büşranur Aslan
Doktora Öğrencisi / Adıyaman
Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü
busranuraslan02@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4779-1658

Öz

Türk Dilinin önemli zenginliklerinden biri de sahip olduğu söz varlığıdır. Bu söz varlığının önemli bir kısmını ağızlar oluşturmaktadır. Teknolojik ve kültürel sebeplere bağlı olarak Türk Dilinin söz varlığı günden güne unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu sözlerin kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılmasında en önemli yere sahip olan eser şüphesiz Derleme Sözlüğü'dür. Derleme Sözlüğü bugün, ağız sözlükçülüğünde en temel kaynak durumundadır. Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlamak amacıyla yapılan ağız çalışmaları ile tespit edilen yeni kelimeler ve mevcut kelimelerin yeni anlamları ortaya çıkarılıp sözlüğe katkı sağlamaktadır. Çalışmada Kahramanmaraş yöresinin en kapsamlı söz varlığı eseri olan "Söz Varlığı Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları" adlı eser kaynak olarak alınmıştır. Bu çalışma daha önce Kahramanmaraş Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-1 adlı makalenin devamı niteliğindedir. Çalışmada tespit edilen söz varlığının sayıca fazla olması sebebiyle iki ayrı yayım şeklinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Çalışmada tespit edilen söz varlığının bir kısmının Derleme Sözlüğü'nde bulunmadığı, bazılarınsa Derleme Sözlüğü'nde kullanılan anlamından farklı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, Kahramanmaraş yöresinde kullanılan söz varlığı unsurları "Kahramanmaraş Ağzında Olup Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayanlar" ve "Derleme Sözlüğü'nde Bulunup Kahramanmaraş Ağzında Farklı Anlamda Kullanılanlar" olmak üzere iki ana başlık altında verilmiştir. Sunulan söz varlığı unsurları kavramsal olarak tasnif edilmiştir. Böylece Derleme Sözlüğü'nün zengin söz varlığına Kahramanmaraş Ağzından katkı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Söz Varlığı, Kahramanmaraş Ağzı, Derleme Sözlüğü, Söz Varlığı

Abstract

One of the important riches of the Turkish language is its vocabulary. Dialects constitute an important part of this vocabulary. Depending on technological and cultural reasons, the vocabulary of the Turkish language is being forgotten day by day. The work that has the most important place in recording these words and transferring them to future generations is undoubtedly the Compilation Dictionary. Today, the Derleme Dictionary is the most fundamental source in dialect lexicography. With the dialect studies carried out in order to contribute to the Compilation Dictionary, new words and new meanings of existing words are revealed and contribute to the dictionary. In the study, the work titled "Söz Varlığı Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları", which was prepared by the first author and is the most comprehensive vocabulary work of Kahramanmaraş region, was taken as a source. This study is a continuation of the article titled "Contributions to the Compilation Dictionary of Kahramanmaraş Dialects-1". Due to the high number of vocabulary identified in the study, it was deemed appropriate to evaluate it as two separate publications. It has been determined that some of the lexical items identified in the study are not included in the Compilation Dictionary and some of them are used differently from the meaning used in the Compilation Dictionary. For this reason, the lexical items used in Kahramanmaraş region are given under two main headings: "Those that are in Kahramanmaraş Dialect but not in the Compilation Dictionary" and "Those that are in the Compilation Dictionary but used in different meanings in Kahramanmaraş Dialect". The elements of vocabulary presented are conceptually classified. Thus, Kahramanmaraş dialect contributes to the rich vocabulary of the Compilation Dictionary.

Keywords: Kahramanmaraş Vocabulary, Kahramanmaraş Dialect, Compilation Dictionary, Vocabulary

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Telli, B. & Aslan, B. (2023). Kahramanmaraş Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(26), 73-86.

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

GİRİŞ

Ağız “aynı kökten geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleri ile karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir” olarak tanımlanmaktadır (Demir, 2002: 114). Ağızlar, XI. yüzyıldan başlayarak XIV. yüzyıla kadar devam eden göçlerle Anadolu’nun bir Oğuz ülkesi haline gelmesiyle ortaya çıkmıştır. 24 Oğuz boyunun 23’ünün Anadolu’nun farklı yerlerine dağılması beraberinde farklı ağızları ortaya çıkarmıştır (Korkmaz, 1971: 21).

Ağız çalışmaları dil çalışmaları için önem arz etmektedir. Ağızlar hakkında araştırmacılar birçok çalışma yapmıştır. Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili çalışmalar 1867’de A. Maksimov ile başlamıştır. Bu dönem ağız çalışmalarında yabancı araştırmacılar dönemi olarak adlandırılmaktadır. 1940’lı yıllarda Anadolu’da birçok yerli araştırmacı Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili kıymetli eserler ortaya çıkarmışlardır. Bu dönem ise yerli araştırmacılar dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkarılan bu eserler ağız araştırmaları için öncü olmuştur. 1942’de Ahmet Caferoğlu, “Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar I Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları”, 1945’te Ahmet Caferoğlu, “Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar”, 1945’te Ömer Asım Aksoy, “Gaziantep Ağzı”, 1945’te Kemal Edip Kürkçüoğlu “Urfa Ağzı”, 1963’te Zeynep Korkmaz, “Nevşehir ve Yöresi Ağızları”, 1965’te Zeynep Korkmaz “Bartın ve Yöresi Ağızları”, 1966’da Şevket Beysanoğlu “Diyarbakır Ağzı”, 1983’te Ahmet B. Ercilasun, “Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)”, 1988’de Tuncer Gülensoy, “Kütahya ve Yöresi Ağızları”, 1995’te Efrasiyap Gemalmaz, “Erzurum İli Ağızları I-II-III”, 1995’te Mukim Sağır, “Erzincan ve Yöresi Ağızları”, 1996’da Leyla Karahan, “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması”, 1996’da Erdoğan Boz, “Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, 1997’de Ahmet Buran, “Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları”, 1997’de Emin Kalay, “Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, 2000’de Ahmet Günşen. “Kırşehir ve Yöresi Ağızları”, 2001’de Necati Demir, “Ordu İli ve Yöresi Ağızları”, 2002’de Erdoğan Boz, “Afyon Merkez Ağzı”, 2003’te Gürer Gülsevin, “Uşak İli Ağızları”, 2004’te Ali Akar, “Muğla Ağızları”, 2006’da Necati Demir, “Trabzon ve Yöresi Ağızları I-II-III” adlı eserleri ortaya çıkarmışlardır. Böylece yerli araştırmacılar dönemi başlamış ve ağız araştırmaları ile ilgili birçok eser ortaya konulmuştur. Bu eserler ağız araştırmaları ile ilgili ilk eserler olmaları neticesinde ortaya çıkarılan diğer araştırmalara da kaynaklık etmektedir.

Anadolu ağızları üzerine hem nicelik hem de nitelik bakımından önemli olan daha nice çalışmalar kaleme alınmıştır. Sadettin Buluç, Turgut Günay, Tuncer Gülensoy, Ahmet Günşen, Mukim Sağır, Leyla Karahan, Nurettin Demir, Erdoğan Boz, Muharrem Öçalan, Mehmet Dursun Erdem... gibi daha adını sayamadığımız pek çok filolog hem kendi çalışmalarıyla hem de yürüttükleri yüksek lisans ve doktora tezleriyle bu alana önemli katkı sağlamışlardır (Adıgüzel, 2013: 389).

Ağızların kelime hazinesi gün geçtikçe unutulmaya yüz tutmaktadır. Ülkemizde 1939-49 yılları arasında içerisinde 1933-35 yılları arasında derlenen 150 binden fazla kelimenin yer aldığı *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* yayımlanmıştır. Söz konusu derginin hem düzenleniş hem de kelimelerin anlamlarını ve ağızlardaki söyleyiş biçimlerini yanlış vermesi bakımından bilimsellikten uzak olması ve Anadolu’daki tüm kelimeleri derlememesi üzerine Türk Dil Kurumu yeni derleme faaliyetlerine başlamıştır. Köy öğretmenleri ve bölgede uzman sayılan kişilerin sekiz yıllık sürede derlediği 450 bin kelimeye daha önce elde var olan malzemelerin de eklenmesiyle günümüzde 6 ciltten oluşan Derleme Sözlüğü’nün temelleri atılmıştır. A-K arası 1963-75 yılları arasında; K-Z arası ise 1979 yılında tamamlanan bu eser, bugün Türkiye Türkçesi ağızlarının sözvarlığını ortaya koyan en önemli ve en kapsamlı eser olarak hâlâ varlığını hissettirmektedir (Eren, 2018: 1-78). 1932 yılından itibaren yurdumuzun çeşitli bölgelerinden insanlar vasıtasıyla Halk Ağzından Derleme Sözlüğü adlı eser ortaya konularak unutulmaya yüz tutmuş kelimeler kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

Derleme Sözlüğü’ne katkılar adı altında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar ulusal veya uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler, bitirme tezleri, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, yayımlanan kitaplar olarak görülmektedir.

Derleme Sözlüğü bugün, ağız sözlükçülüğünde en temel kaynak durumundadır. Bu kaynağa bugün zikredildiği gibi Türkiye Türkçesi ağızlarına ait oldukça zengin bir söz varlığı bulunmaktadır. Bununla birlikte ağızlarda yaşayıp da Derleme Sözlüğü’ne kaydedilmeyi bekleyen on binlerce söz varlığı

bulunmaktadır (Buran 1996: 38). Derleme Sözlüğü'nün eksikliklerini tamamlamak amacıyla araştırmacılar tarafından “Derleme Sözlüğüne Katkılar” adıyla çeşitli yayınlar gerçekleştirilmiştir:

Bu çalışmalar sayesinde Derleme Sözlüğü'nün muhtevası genişlemektedir. Elde edilen veriler ile Derleme Sözlüğü'nün daha geniş bir baskısının yapılması, Türkiye Türkçesi ağızları söz varlığının ortaya çıkması bakımından önemlidir.

Leyla Karahan'ın Anadolu ağızları ile ilgili yaptığı sınıflandırmada Batı Grubu Ağızlarından- alt gruplardan ise VII. Grup'ta yer alan- olan Kahramanmaraş ağızı, Türk bölgesi olması nedeniyle zengin bir dil hazinesine sahiptir. Derleme Sözlüğü'nde bulunan yaklaşık 5500 madde başına ilave olarak, Kahramanmaraş Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-1 adlı çalışmamızda 285 madde ile Derleme Sözlüğü'ne katkı yapılmıştır. Kahramanmaraş Ağzından elde ettiğimiz söz varlığı sadece bu rakamlarla sınırlı olmadığı için çalışmamızın devamı olarak bu makale ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada katkı olarak sunulan ve tasnife tabii tutulan söz varlıklarının tespitinde Burak Telli tarafından hazırlanan *Söz Varlığı Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları* adlı çalışma kaynak alınmıştır. Kahramanmaraş yöresinde kullanılan söz varlığı unsurları “Kahramanmaraş Ağzında Olup Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayanlar” ve “Derleme Sözlüğü'nde Bulunup Kahramanmaraş Ağzında Farklı Anlamda Kullanılanlar” olmak üzere iki ana başlık altında verilmiştir. Sunulan söz varlığı unsurları kavramsal olarak tasnif edilmiştir:

Kahramanmaraş Ağzında Olup Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayanlar

Soy, Aile, Akrabalık İfade Eden Söz Varlığı

ayal: Kadın (s.38)

pisgevit çocuğu: Nazik, narin, hanım evladı çocuk (s.160)

Eşya Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

acımık süpürgesi: Acımık denilen bitkiden yapılan ve ahır, avlu, merdiven, kapı önü süpürülen süpürge (s.24)

bodüç: Ağaç veya topraktan küçük testi, çömlek (s.52)

çırpı: bk. çubuk (s.71)

çihar: Kitapların aşınmasını önlemek için kenarlarından deri geçirilerek, ortasının kumaş ya da ebru ile kaplandığı cilt (s.72)

çile: İp yumağı (s.72)

debme: Tenekeden yapılan, içine yağ konulan yağdanlık (s.79)

kası çuvaldızı: Büyük eğri çuvaldıza verilen addır (s.123)

kaytan: Devemeye sarılan, devemenin dönmesini sağlayan ip (s.125)

kılay: Bıçağın eyelendikten sonra tekrar ağzındaki ince pürüzlerin eye ile alınması (s.130)

kılıç demiri: Her iki tarafında sapı olan kambur bıçak (s.130)

köpü çuvaldızı: Orta boyda, eğri bir çuvaldız çeşidi (s.137)

kül kömbesi: Sacın üzerine ateş yakılarak pişirilen büyük kömbe (s.139)

namırsiye: Cibinlik (s.150)

pölçe: Fincan (s.161)

üstembe: Yük hayvanının sırtındaki iki bendeğin üstüne veya ortasına konan yük (s.186)

yâ depmesi: İçine yağ konan bakırdan yapılan kap (s.188)

Para, Vergi veya Maddiyatla İlgili Söz Varlığı

açıgcı: Faize para veren, faizci (s.25)

bayılık: Zenginlik (s.45)

bey vurmak: Bir ürün satın alınırken teklif edilen para (s.49)

cıprı: Parasız (s.61)

cücüğü: Faizle para veren kimse, faizci (s.64)

el yeğnişi: Bahşiş, mükafat, ödül (s.90)

narh: Belirlenen fiyat (s.150)

şadenlik: Osmanlı'dan beri malı satınca çocuk veya çirak hayırlı olsun dediğinde onlara verilen para (s.171)

Değerli Maden Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

cere dibi: Büyük altın (s.59)

çalı balma: Kadınların bele bağladığı altın zincirin, altından yapılan küçük yapraklarla süslenmesi (s.66)

dişi bakır: Bakırcılık mesleğinde ham bakıra verilen addır (s.83).

- dıval:** Kadife üzerine sırma ya da kılaptanla kabartma olarak yapılan iğne işidir. (s.83)
- duluk altın:** Kadınların fesinden, başörtüsünden sallanan altın (s.86)
- kuyum:** Kıymetli, değerli madenleri işlemeye denir. (s.139)
- milyem:** 24 ayar altının 1000 milyem olduğu düşünülerek altın alaşımlarının bu değere göre tespiti (s.148)
- pesvente:** Altının küçük parçaları (s.159)
- polad:** Çelik (s.160)
- ramat:** Kuyumcu atölyelerinde imalat veya tasarım sırasında uçuşarak ya da istemeden yerlere düşen altın atıklarının, atölye zeminindeki ızgaraların arasında yer alan diğer değersiz atıklardan arındırılarak yeniden kullanıma geçirilmesi (s.162)
- ramathane:** Atölyede yere düşen parçaları tekrar ayrıştırmak için işlem yapılan yer (s.162)
- savatlama:** Altında kullanılan bir yöntemdir, bir kalemkârlık çeşididir (s.165)
- şeytanî:** Kuyumculuk mesleğinde çivinin düşmemesi için menteşe içine yerleştirilen küçük altın parçası (s.172)
- tavlama:** 1. Altın, gümüş gibi metallerin ısınarak yumuşaması ve iç gerginliğinin alınması işlemi
2. Kapların üzerinde zamanla birikmiş olan yağ vb. atıkların orta sıcaklıkta yakılması işlemi. (s.176)
- telkari:** Altın işlemede kullanılan el işi bir yöntemi (s.177)
- yandırık:** Kömürün altına döşenen kalın odunlara verilen ad (s.189)
- Nişan-Düğünle İlgili Söz Varlığı**
- çağırıtı:** Davetiye, düğün için yol, okuntu (s.65)
- dürülük:** Dürü için alınan eşyalar (s.87)
- gapı kösü:** Gelin çıkarken kapı kilitlenir, erkek evinin kilidi açtırmak için hediye vermesi gerekir. Bu hediyeye gapı kösü denir (s.97)
- gardaş yolu:** Düğünlerde damat tarafı gelin almaya geldiğinde kız evinin dış kapısı kilitlenerek erkek evinden istenen hediyeye denir (s.97)
- şerbedlik:** Gelin olacak kıza söz kesilirken verilen hediye (s.172)
- şeş atmak:** Erkek evinin kına gecesi için kız evine hazırlık malzemeleri götürmesi (s.172)
- İnsana Ait Olumlu Özellikler Kullanılarak Oluşturulan Söz Varlığı**
- anezeli:** Hali, tavrı, davranışları ile başkalarına benzemeyen; değişik özellikleri olan, titiz (s.32)
- bedirlenmek:** Ayın on dördü gibi parlamak (s.46)
- bikir:** Dinç, yorgun olmayan (s.50)
- bolarmak:** Genişlemek, bereketlenmek, çoğalmak (s.52)
- ceht:** Çaba (s.59)
- ciyerli:** Gayretli, çalışkan, dayanıklı, güçlü (s.63)
- çihışıklı:** İdareli kimse (s.70)
- dayaňgal:** Dayanıklı, güçlü kuvvetli, tahammüllü (s.79)
- dazende:** Tutan, saklayan, getiren (s.79)
- değerlikli:** 1. Sevilen, hatırı sayılan kişi 2. Kandırılma korkusu olmayan mal (s.79)
- denneşmek:** 1. Düzelip toparlanmak 2. Hazırlanmak, toplanmak (s.80)
- dişgir:** Dişli, düşmanına yenilmeyen (s.83)
- duluglu:** Dolgun yüzlü, ablak, yanakları geniş kimse (s.86)
- ganalga:** Kanma ve inanma özelliği (s.96)
- garerleme:** Hizalama, hesaba getirme, tahminin tutması (s.97)
- gıncıflanmak:** Cinsel istek duymak (s.99)
- gıpcınmak:** Heveslenmek, istek duymak (s.99)
- gırgel:** Herkesle rahat bağ kuran, sıcakkanlı kimse (s.100)
- gudduk:** Sır saklayan, sırrını dışa vurmayan kimse (s.103)
- hurram:** Sevinçli (s.113)
- ınam:** İnanılmış, güvenilmiş, emin (kimse) (s.117)
- masim:** Masum, korumasız, zavallı kimse (s.145)
- öredlemek:** Bir konuda sıkı tembih vermek (s.155)
- sayağında:** Sayesinde (s.165)
- şerbedli:** Dua almış, okunmuş, tehlikelere karşı korunduğuna inanılan kimse (s.172)
- zurulu:** Uğurlu (s.198)

İnsana Ait Olumsuz Özellikler Kullanılarak Oluşturulan Söz Varlığı**acönlük:** Açgözlü (s.25)**alesiye:** Rastgele, keyfe göre; dayanaksız, delilsiz (s.30)**aver:** Bir gözü kör olma (s.37)**bayrak düren:** Uğursuz, düğün evini ölü evine çeviren kimse (s.46)**braza gitmek:** Tersini yapmak, zıt gitmek (s.24)**cababula:** Çok yaramaz, saldırgan, doyumsuz (s.57)**caggavı:** Geveze kimse (s.57)**cahal cemeke:** Cahil, çoluk çocuk anlamında kullanılan bir ikileme (s.57)**cebellezi:** Kendisine ait olmayan bir şeyi almak (s.58)**cebilenik:** 1. İşini bilen, cin gibi adam 2. hem geveze hem de kurnaz çocuk (s.58)**ceceкли:** İddiacı (s.58)**cırnazlık:** Bulaşıklı, yapışkanlık, sırnaşıklık (s.61)**cidal:** Dövüş, ağız dalaşı, tartışma (s.62)**çitillenmek:** İstenmeyen birinin insanın yanında bulunması, başında dikilmesi (s.74)**dülügsüz:** Açlığa fazla dayanamayan kimse (s.86)**ebkem:** Kekeme, dilsiz, ahraz (s.88)**edirgen:** Dırdırcı, laf üretilen kimse (s.88)**engişek:** Karışıklık (s.91)**eveme:** Acele etme (s.92)**farız:** Gözü açık, kurnaz (s.94)**garçılama:** Karşı gelmek, itiraz etmek (s.97)**garınsız:** Kıskanç, başkalarının kazancını kıskanan kimse (s.97)**gırırışmak:** Kafa kafaya çarpışmak (s.100)**gucür:** Kurnaz, işini bilir, becerikli kimse (s.103)**güğürmek:** Fazla coşkulanmak (s.104)**haflanmak:** Korkmak, korkuya kapılmak (s.106)**hecil düşürmek:** Utandırmak, küçük düşürmek (s.109)**hulgu daralmak:** Bunalmak (s.113)**humarlanmış:** Süzülmüş, sersemlemiş (s.113)**hurrupçu:** Sona kalan, hiçbir pay alamayan (s.113)**işliksiz:** Aylak, avara (kimse) (s.118)**lavlavı:** Boşboğaz, ağız kalabalığı yapan kimse (s.141)**lomcu:** Palavracı (s.142)**mahasız:** Uygun yerde uygun şekilde davranmayan, yerli yersiz davranışlarda bulunan (s.143)**masması:** Ağır davranan, uyuşuk, anlamsız bakışları olan kimse (s.145)**maysınmak:** Adam yerine koymamak (s.146)**mezmelde:** Odun gibi kaba, eğitimsiz kimse (s.147)**mırhız:** Cimri (s.147)**mormoru:** Bir düşünce ya da inanışın olumlu ve olumsuz bütün yönleriyle aşırı şekilde savunucusu olan (s.148)**nisbedci:** İddiacı, yarışçı, her şeyinin başka kimselerden daha iyi olmasını isteyen kimse (s.151)**nizah:** Tartışma, kavga (s.151)**ökelek:** Gösteriş (s.154)**parsağı çıkmak:** Aşırı derecede kirlenmek (s.158)**pispişi:** Cimri (s.160)**portlangaç:** Bir olayın aniden patlak vermesi (s.160)**sapı silik:** Boş gezen, ipsiz, işe yaramaz adam (s.164)**sürüdmek:** Giyimine kulamına özen göstermeyen, kılıksız kimse (s.170)**şadalak:** İşini düzgün yapamayan, elinden bir iş gelmeyen (s.171)**şalaşura:** Hoş olmayan şeyler, dalavere (s.171)**şaltakçı:** Çok şamata eden kimse (s.171)**şaşanlamak:** Şaşırp ne yapacağını bilemez halde olmak (s.172)**şevkelemek:** Şikayet etmek, şikayetlenmek (s.172)**şifil:** Bereketsiz, meymenetsiz (s.173)

şor heykat: Söz, bir konu üzerine tartışma (s.173)

şörüglü: Gözü sulu kimse (s.173)

tahlatmak: Sert bir şekilde tokat atmak (s.174)

talavuz etmek: Üstünlük kurarak karşıdakine hükmetmek (s.174)

tohulluk: Toyluk, çocukluk, bilmemezlik (s.180)

uysallanmak: Meşgul olmak, işi gevşek tutmak, umursamazlık (s.184)

üsberlemek: Israr etmek, sürekli gündemde tutmak (s.186)

yivindirmek: Sıvıştırmak, kaçırmak (s.193)

yörebe atmak: Boşa harcamak, israf etmek (s.194)

zoypandı: Kalın sopa, yontulmamış kaba insan (s.198)

Doğa Olaylarını İfade Eden Söz Varlığı

apriliñ gışı: Nisan ayının beşinci gününde görülen ve mevsim normallerinin altında gerçekleşen hava ısısı (s.33)

aşşa yeli: Güneyden esen rüzgar (s.36)

buyacan: Dondurucu soğuk (s.55)

masırık: Kömür yapmak için yakılan odunun bir kısmının yanıp bir kısmının yanmamış halde olanı (s.145)

Dini Terim veya Kavramları İfade Eden Söz Varlığı

çörek bayramı: Ramazan Bayramı (s.75)

gıy döğmek: Yemin etmek (s.100)

hambal namazı: Tuvalet sıkışıklığı ile kılınan namaz (s.107)

Kadınla İlgili Söz Varlığı

eprim: Zülüf, perçem (s.91)

evirci: Açık ekmecek yapılırken ekmeği tandırda pişiren kadın (s.93)

gıncıf: Cilve (s.99)

gızey: Kadınların birbirlerine hitap şekli (s.100)

yaranış: Örgülü ve birbirine bağlı saçlar: *Yaranışı mor kekilli.* (s.190)

yüglü: Hamile (s.194)

Çocukla İlgili Söz Varlığı

dıdırı: Kız çocuklarına söylenen bazen sevgi bazen de kızma ifade eden bir söz (s.81)

davşancıglamak: Küçük çocukların gülmeyi öğrenmeye başlaması ve o zamanki gülümsemesi (s.79)

dorulak: Yeni yetme, genç olmaya yaklaşan kimse (s.84)

Bir Nesnenin, Bir Durumun veya İnsanın Fiziki Özelliklerini İfade Eden Söz Varlığı

ahım şahım: Çok güzel (s.27)

averen yeşili: Yeşilin açık bir tonu (s.37)

berced: Kalın kilim, Türkmen halısı (s.48)

birke: Büyük havuz, göl (s.50)

bun günü: Kötü gün (s.54)

buy çalmak: Çok işemek (s.55)

cecid: Yeni (s.58)

cüzlüg: Kuran cüzlerini taşımak için yapılmış uzun saplı çanta (s.64)

duturak: Ateş yakarken büyük odunları tutuşturmak için altlarına konan çok kuru ya da yağlı odun veya çam parçaları (s.86)

elvan: Çok renkli (s.90)

evrek: Yiğın (s.93)

evsele: Savurarak, yukarı doğru sallayarak elemek (s.93)

felefedden: İşe yaramaz, değersiz, kıymeti olmayan (s.94)

fışlag sarı: Çok sarışın olan kimse (s.95)

filig: Etin kemiksiz ve güzel kısmı (s.95)

galaglı: Katlı (s.96)

garahan olmak: Çok mesut olmak (s.96)

gazel: Boş laf (s.97)

gısırtı: Çok hafif ses (s.100)

hışır: Çürümüş ağaç parçaları (s.111)

- hölbeli:** Geniş ağızlı fincan (s.112)
imriglemek: Bir şeyin irilerini, işe yararlarını elle toplayıp almak (s.117)
irigele: Büyükçe (s.117)
kentiş küntü: Eğri büğrü (s.127)
maraş filesi: Saf ipek kumaş üzerine telleri tek tek çekilerek yapılan, motifin küçüklüğü ve büyüklüğüne göre değişen ve istenen şeklin verildiği iştir. (s.144)
mıhlıç: Sıkı etli kimse (s.147)
middik: Küçük, çok küçük (s.148)
mitil yorgan: Günlük kullanılan normalden biraz kalın yorgan (s.148)
peygın olmak: Peyda olmak, ortaya çıkmak (s.159)
sama demiri: Kavis şeklinde iki ucu tahta saplı iç tarafı keskin bir bıçak (s.164)
saydak: Dikey ve düz çizgili çuval (s.165)
tıbığ olmak: Yapış yapış olmak (s.178)
tosdalag: Tombul çocuk (s.181)
tuyruk: Önemli, ayrıcalıklı (s.182)
üle: Çok zayıf (s.185)
yalabıg: Parlak (s.188)
yanfırı: Eğri, yamuk (s.189)
yomga: Çok küçük odun parçası (s.193)
Tarımla İlgili Terim ve Eylemleri Bildiren Söz Varlığı
aşillamak: Çok seyrek dikmek (s.36)
başşaglamak: Tarladan toplamaya değer bulunmayan, ağaçta bırakılan ürünü toplayarak değerlendirmek (s.45)
cerip: Bir alan birimi, hektar (s.59)
çubuklama: Pamuk, elyaf ya da yünü bir değnek yardımıyla vurup vurup kaldırma işi (s.76)
elyaflama: Pamuk veya yünü yay ve tokmakla ya da hallaç makinesiyle açma işlemine denir. (s.90)
ırlmaz: Tükenmez, çok fazla olan hasat (s.115)
mahlut: Tahılların hepsine birde verilen ad (s.143)
zıncar: Yoğun çalılık (s.197)
Su ve Suyla İlgili Eylemleri Bildiren Söz Varlığı
acı su: Şifalı su (s.24)
buñemek: Bir şeyin önünü kapamak, kesmek (özellikle su için kullanılan bir söz) (s.54)
carramak: Hızlıca boşalmak, akıp gitmek (s.58)
gavşit: Yolların akarsuların kavuşma yeri (s.97)
horuldak: Suyun yüksekte düşmesi, şelale (s.112)
pişirme: Sıcak ve nemli bir ortamda, birbirine tutunmuş elyafların sıcak su ve el veya dirsek basıncı yardımıyla iyice kenetlenmesinin sağlanması (s.160)
Yer veya Yön-Taraf Bildiren Söz Varlığı
don yunağı: Çamaşır yıkanan yer (s.84)
hanımın deresi: Kahramanmaraş şehir merkezinin güney batısı. Bu taraf bulutlandığında yağmur yağacağına inanılır (s.107)
kuzan: Gölge, serin yer (s.139)
ötâçe: Karşı geçe, karşı taraf (s.156)
ötüz: Karşı taraf, diğer taraf; bulunduğu yere göre karşı taraf (s.156)
öyrün: Ön (s.156)
Duygu, Durum Bildiren Söz Varlığı
başgaha: Özellikle, kasten (s.44)
bunlu: Kederli, sıkıntılı, üzüntülü (s.54)
çoğnaşmak: Alışmak (s.74)
çörpeşik: Karışık, sıkıntılı durum (s.75)
dımsımak: Hafiflemek, azalmak (s.82)
duncukmak: Şaşırarak, şaşkınlıktan donakalmak (s.86)
hafılı: Korkulu (s.106)
hazlanmak: Hoşlanmak (s.109)

- intillik:** Perişanlık (s.117)
köşüm: Merak, kaygı (s.137)
marsıtmak: Korkutmak (s.145)
renç: Üzüntü, sıkıntı (s.162)
şıvarak: Şaşkın, perişan (s.172)
vıyvilim: Acılı çılgılık (s.187)
yorşumak: Yorgunlaşmak, yorgunluk hissetmek; aşırı yorgunluktan rahatsız olmak (s.193)
Ev, Bölüm, Parça, Kısım Bildiren Söz Varlığı
gışlagcı: Kışın oturan kiracı (s.100)
pelî: Parça, bölük (s.158)
Coğrafi Terim ve Kavramları İfade Eden Söz Varlığı
tömelti: Yükselti (s.181)
Sayısal Kavramlarla İlgili Söz Varlığı
ilkingi: Birinci, ilk (s.116)
yargalamak: Yarmak, ikiye bölmek (s.190)
Motif, Desen veya Geometrik Şekil İfade Eden Söz Varlığı
burmalamak: Halka halka yapmak (s.55)
çirtigli: Kenarı fırfırlı, süslü (s.73)
Giyecek Adlarıyla İlgili Söz Varlığı
arhacık: Bir elbise türü (s.34)
ayak donu: Uzun kilot (s.38)
burnu sivri: Burnu yüze doğru kıvrık, daha çok taşrada giyilen yemenidir (s.55)
bürümcük: Beyaz, oyali tülbentten yapılan başörtüsü (s.56)
çeltik çarığı: Tarlalarda rahat çalışmak için yapılan, su girince çıksın diye delikli yapılan çariktir. (s.69)
çirpene: Eski ayakkabı (s.73)
dağışik: Yedek kıyafet (s.77)
dolag: Ayakkabı giymeden önce bilekle diz arasına dolanan bez parçası (s.84)
doymağlı: Don yumaklığı; kadınların çamaşır yıkarken giydiği bir tür şalvar (s.85)
düğmeleme: Astarın içindeki pamuğun sabitleme dikişlerine denir. (s.86)
eğri simli: Yüzü kısa, burnu sivri gibi yukarı kalkık ve kıvrık, kenarda çatının bulunduğu kısım gümüş telle işlenmiş, genelde turistik amaçlı yapılan yemeni (s.89)
ellig: Eldiven (s.90)
gazlı: Çok ince ve renkli başörtüsü (s.97)
gısalama: Kadın iç çamaşırı (s.100)
ham çarık: Çok eski çağlarda giyilen, işlenmemiş deriden yapılan, deri sıcakken ayağa göre kesilip her gün akşam suya ıslanan sabah öyle giyilen, derinin dışı kıllı olan, insanların ilk giydiği ayakkabılardır. (s.107)
ıspala: 1. Ceket ve yelekte omuz genişliği 2. Omuz dikişine denir (s.115)
ızarlanmak: Baş örtü ile örtmek, örtünmek (s.115)
isforma: Kunduranın bakım, parlatma ve boyama işlemleri (s.117)
kapıt: Kışın soğukta giyilen dış giysisi (s.121)
karadağ çarığı: En eski olup parça ekli, yanları kopçalı, önüne kepez, arkasına tozluk denen deriyle yapılan, kopçaların içinden sıırım geçirerek büzülüp ayağa uygun dikilen yemenidir. (s.122)
kavadura: Dikişte omuzla kolun birleştiği yer, kolevi (s.124)
kispet: Kıyafet, giysi (s.134)
kulağı uzun: Ne burnu sivri gibi ayağı örtecek kadar kapalı, ne de merkup gibi açık olan, siyah annubi ve gülşeftali renginde olup daha çok şehirde giyilen yemeni çeşidi (s.138)
merkup: Yüzü kısa, kulaksız olan, daha çok şehirde sosyal durumu iyi olanlar tarafından giyilen yemeni (s.147)
mermersahi: Patiskadan ince, tülbentten kalın pamuklu dokuma (s.147)
meşlah: En üste alınan süslü giysi (s.147)
narçın: Çocukların giydiği mest tarzında ayakkabı (s.150)
patiska: Pamuklu bez (s.158)

sakı: Ceket (s.163)

tabaklı: Beyza gömleklik kumaş (s.174)

yaşlık: Bir tür eşarp (s.190)

Yiyecek- İçecek Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

abbakaş: Pirinç pilavı (s.23)

açılğan: Ekmeği iyi ve kolay açılan buğday ve o buğdayın unu (s.25)

aşgatmacı: Bulgur pilavına sarımsaklı yoğurdun katılmasıyla yapılan bir yemek (s.35)

bahri: Kahramanmaraş'a özgü kabuğu kalın, içini tam dolduran kendine özgü rayihası olan yağlı bir ceviz türü (s.41)

burtu bazlaması: Normalden daha kalın olan bazlama (s.55)

cıgramak: Ekşimək (s.60)

çeçbörek: Mantı (s.68)

dalağ: Peynir gibi parça kalıp haldeki yiyeceklerin küçük bir parçası (s.78)

dedebörk: Patlıcanın sap kısmı (s.79)

dımıdmak: Hafif ısıtmak, az ısıtmak (s.82)

dımsık: Hafif ısınmış (s.82)

dondurma firigi: Ateşte süt, salep ve şekerin katılıp kaynadıktan sonra belli bir kıvama gelince küleğe koymadan önceki dondurmanın ilk haline denir. (s.84)

dürçük: Küçük bulgur (s.86)

ebelenmek: Açlığı bastırarak kadar bir şeyler yemek (s.88)

eblig: Mayalamaya yetecek kadar yoğurt (s.88)

etleme: Ciğer, karın, minbar vb. sakatat türlerinin satılmasına denir (s.92)

geberyatlıg: Yatmadan önce istemeye istemeye hazırlanan yemek (s.98)

gıflamak: Pancarın yaprağını, mısırın, nohutun tanelerini ayırmak (s.99)

gışmcelik: Kış akşamlarında genellikle geç saatlerde yenen yöresel yiyecekler (s.100)

gök göğerti: Sebze, yeşillik, sebzelik (s.102)

hafiş nefiş: Karın doyumayacak şeyleri yemek (s.106)

harfene: Ortaklaşa yapılan yemek (s.108)

höpürdetmek: Çay, kahve ve çorba gibi sıcak içecekleri sesli içmek (s.113)

incoz: Erik (s.117)

kahke: Simit (s.120)

kilo şurubu: Eskiden doğum yapan kadınlara verilen içecek (s.133)

masmala: Zeytin (s.145)

pisik omacı: Soğan, peynir ve kuru yufka ekmeğin yoğrulmasıyla yapılan bir yemek (s.160)

sepere: Çiğ süt (s.166)

zahra tutmak: Bir nevi tarhanayı hazırlayıp depolamaktır. Ayrıca kışlık yiyecekler için de kullanılır. (s.195)

zortlama: Pekmez ve küçük incir ile yapılan bir tür reçel (s.198)

Derleme Sözlüğü'nde Bulunup Kahramanmaraş Ağzında Farklı Anlamda Kullanılanlar

Renk Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

abeş: Boz-kızıl renkli (s.23)

Ölçü Bildiren Söz Varlığı

endeze: 65 cm'lik ölçü birimi (s.91)

Soy, Aile, Akrabalık İfade Eden Söz Varlığı

ace: Büyük kız kardeş, abla (s.24)

ebeç: Ninesini çok seven çocuk (s.88)

emzikli: Meme emen çocuğu olan kadın (s.91)

garım: Hısım, akraba (s.97)

şitil: Evin tek çocuğu, kıymetli çocuk (s.173)

Eşya Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

kabara: Küçük nokta halinde olan semere aksesuar özelliği katan parçalara denir. (s.119)

kırma: Açılıp kapanan Maraş oyma sandalyesi. (s.131)

külek: Bal, yoğurt, yağ, pekmez, süt gibi gıda maddelerini saklamaya ve taşımaya yarayan ya da ölçü birimi olarak kullanılan kulplu veya kulpsuz derin bir mutfak kabıdır (s.139)

paç: Hediye (s.157)

pot: Yüksek ısılarla karşı dayanıklı maddelerden yapılmış olup içinde altın, gümüş vb. maden artıklarının ve maden karışımlarının eritildiği kap (s.160)

pösük: Çöplük (s.161)

Para, Vergi veya Maddiyatla İlgili Söz Varlığı

baç: Vergi, haraç, soygun (s.40)

curuk: Para konulan kese, para cüzdanı (s.64)

çar: Sermaye (s.67)

kuburluk: Eski zamanlarda bele bağlanan para keselerine verilen ad (s.137)

palazlanmak: Ekonomik olarak iyi hale gelmek (s.157)

teltig: Bir işe yaramayacak kadar az ve yetersiz para (s.177)

Değerli Maden Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

kakma: Kuyumculuk mesleğinde kullanılan ve takıların üzerinde oluklara renkli taş ve cam parçalarının kesilerek yapıştırılması işlemi (s.120)

kazıma: 1. Altın, gümüş, bakır, tunç ve pirinç gibi metallerin üzerine derin çizgilerle yapılan süslemeler 2. Keskin çelik kalemlerle süsleme yapma tekniği (s.125)

kefene: Parmağa takılan, çuvaldızı rahat çalıştırmak için kullanılan bir çeşit yüzük. (s.126)

maskal: Altının parlatılmasını sağlayan makine. (s.145)

sim: Bir astar iplik üzerine altın veya gümüş renginde yassı madensel telin sarılmasıyla elde edilen iplik (s.168)

söbeke: Hurda altının eritilerek külçe haline getirilmesi (s.169)

tavlamak: Bakırın ateşte yumuşamasını sağlama işi (s.176)

zırnık: Kireçle karıştırılıp derilerin iç tarafına sürülen maden taşı (s.197)

Nişan-Düğünle İlgili Söz Varlığı

ganil: Adet, görenek (s.96)

götürmek: Gelin almak, bu işi yapabilmek için maddî imkânı olmak (s.103)

şirincelik: Nişanlı tarafından kız evine gönderilen şeker ve çerez (s.173)

şirinnik: Nişandan önce söz kesildiğinde yenen tatlı (s.173)

teşt: Düğünde okuntuya karşılık olarak düğün hediyesi paranın verildiği yer, masa (s.178)

İnsana Ait Olumlu Özellikler Kullanılarak Oluşturulan Söz Varlığı

arkalı: Arkasında destekçisi, destekleyeni olan kimse (s.35)

atanak: Güçlü, gürbüz olma hali (s.36)

azay: Ahlak, güzel huy (s.39)

cııldak: Gariban, fakir, kimsesiz (s.60)

devlek: İdare, geçim (s.81)

hecın: Enine ve boyuna uzun, iri ve güçlü olma (s.109)

hezel: Şaka, latife (s.110)

imrek: Her şeye çabuk imrenen kimse (s.117)

ivil ivil: Becerikli, çalışkan (s.118)

lök: Ağır, oturaklı (s.142)

şaba: Methiye söyleyen kimse (s.171)

şapşat: Çabucak, hızlıca (s.171)

şelek: Sorumluluk, görev (s.172)

tapılamak: Sıvazlamak, iltifat etmek, şımartmak (s.175)

topalak: Yuvarlak hatlı, etine dolgun kimse (s.180)

taysınmak: Dengi görmek (s.176)

İnsana Ait Olumsuz Özellikler Kullanılarak Oluşturulan Söz Varlığı

böh: Meydan okuma; dövüşe, güreşe davet için söylenen bir söz (s.53)

büngüldek: Yerinde duramayan (s.56)

cıdal: Kavga (s.60)

çalımlı: Kibirli, gururlu, havalı kimse (s.66)

çarhacı: Boş gezen (s.67)

çirtermek: Dikilip durmak, beklemek; suçluluk duygusu ile büzülerek oturmak (s.73)

dıbuk: Tuzak (s.81)

ferferlemek: Bir şeyin sona yaklaşması, insanın yaşlanması (s.94)

- gümrenmek:** Derin düşünceye dalmak (s.104)
horav: Çirkin, şekilsiz (s.112)
kakıç: Başa kakılan, yüze vurulan (s.120)
karnikara: Kıskanç, haset kimse (s.123)
keslemek: Kızmak, sinirlenmek (s.128)
kıvlamak: Hücum etmek, saldırmak (s.132)
kiskisi: İçten pazarlıklı, düşüncelerini açıkça söylemeyen kimse (s.134)
kötek: Dayak, tokat (s.137)
lepeci: Bir işi yapamayan, kuvvetsiz kimse (s.141)
örceleşmek: Musallat olmak, ısrar etmek, vazgeçmemek (s.155)
sızıltı: Dövüş kavga, dedikodu (s.168)
şorlaşmak: Dedikodu yapmak (s.173)
tatavi: Patavatsız konuşmak, ağzı kalabalık (s.176)
töm: Her konuya düz yaklaşan, detayları düşünemeyen, kabiliyetsiz kimse (s.181)
vañlamak: Rahatsız edici bir sesle konuşmak (s.187)
yamıtmak: Kaytarmak, sözünden dönmek (s.189)
yazalanmak: Bir şeyin ağır ağır, uzatarak ve detaylarıyla anlatılması (s.191)
zavurlamak: Yüksek sesle hitap etmek, konuşmak (s.196)
üşenmek: Erinmek, tembellik etmek (s.186)
Doğa Olaylarını İfade Eden Söz Varlığı
garbi: Batı tarafından esen rüzgarın adı (s.97)
kırgı: Afet, bela, kıran (s.131)
acir: Günah (s.25)
ban: Ezan, ses (s.42)
cansız at: Tabut (s.58)
dıraz: Naz (s.82)
cur: Küçük çocuklar için kullanılan işemek anlamındaki söz (s.64)
güzlek: Zamanında yetişmeyen güze kalan ürün (s.105)
Çocukla İlgili Söz Varlığı
ötük: Büluğ çağına ermiş kimse (s.156)
vızzık: Sıkıntıya gelmeyen, aniden sert tepki verip ağlayan çocuk (s.187)
Bir Nesnenin, Bir Durumun veya İnsanın Fiziki Özelliklerini İfade Eden Söz Varlığı
bon: Dar, sıkıcı, bunaltıcı, kötü (s.52)
cec: Yeni (s.58)
cıcık: Oymacılık sanatına uygun olmayan, ucuz hammadde ile çıkarılan ucuz ve kalitesiz ürün (s.60)
cöbel: Derin olmayan su birikintisi (s.64)
curruk: Ezik, pelte, posa (s.64)
doluman: Bir şeyin miktar olarak çok fazla olduğu anlamında bir söz (s.84)
gantarma: Taş kemer (s.96)
gondurmak: Abartmak (s.101)
gurada: Kullanılamayacak kadar eski, hurda (s.104)
kespere: İşe yaramayacak kadar iri (s.128)
kıyalı: Az, azıcık (s.132)
kıykaç: Yan yan bakış (s.132)
mehle: 2. Her şeye çok çabuk kanan kimse 3. İleri derecede saflık (s.146)
sırıklı: Yazlık yorgan (s.167)
tañgayaz: Ardına kadar açık olan kapı (s.175)
tura: Kalın ip (s.181)
anaç: 1. Çevresine sahip çıkan, koruyan, kollayan, çekip çeviren, derleyip toplayan (s.32)
barata: Kelepir, bedava mal (s.43)
çavmak: Bozulmaya yüz tutmak, bozulmak üzere olmak (s.68)
çileli: Dolgunca, şişman (s.72)
höşür: Susuz ve taşlı dere (s.113)
sıtara: İtibar, kıymet, saygınlık (s.167)

tağ: Duvar içindeki kapaksız dolap (s.174)

Tarımla İlgili Terim ve Eylemleri Bildiren Söz Varlığı

açıntı: Meralık alanda açılan tarla (s.25)

çay: Çakıllı, bol taşlı, tabanı kumlu arazi (s.68)

elpelemek: Taneli tahılları kabuklarından ve benzeri şeylerden temizlemek için bir kabın içinde önden arkaya atarak meydana gelen rüzgarda savurmak (s.90)

gubar: Tepelenmekten, çiğnenmekten dolayı çok incelmış, toz halini almış toprak (s.103)

kesmik: Karın üstünü örtmek için samanın kalınından oluşan çer-çöp (s.128)

kire: Üst tabakası kalın olmayan, toprağı boz renkli, verimsiz arazi (s.133)

lek: Pamuk ve çeltik tarlalarında sulamayı kolaylaştırmak için yapılan bölme (s.141)

Su ve Suyla İlgili Eylemleri Bildiren Söz Varlığı

büglük: Akarsu çevresinde ağaçların kümelendiği yer (s.55)

durulmak: Berraklaşmak (s.86)

gane: Çeşme, musluk (s.96)

kalaklamak: Dalgalanmak (s.120)

savak: Dondurma küleğinin altındaki su boşaltma yeri (s.165)

Yer veya Yön-Taraf Bildiren Söz Varlığı

andırmak: Uğramak (s.33)

balık: Şehir, mahalle (s.42)

kere: Ahır

saylak: Çayır çimenli yer (s.165)

sili: Derilerin yıkıldığı ve kirece yatırıldığı çukur (s.168)

Duygu, Durum Bildiren Söz Varlığı

ansımak: Hatırlamak (s.33)

yekinmek: Ayağa kalkmak (s.191)

Ev, Bölüm, Parça, Kısım Bildiren Söz Varlığı

bölgü: Esas mekandan bölünerek yapılan ve kiler gibi kullanılan bölüm (s.53)

girin: Kira, taksit (s.100)

ıyım: Sıra, dizi, dizim (s.115)

kabalıcı: Toptan kira ödeyen (s.119)

Coğrafi Terim ve Kavramları İfade Eden Söz Varlığı

büke: Çevresi ağaçlık olan çıplak tepe (s.56)

çav: Parlak, aydınlık güneş (s.67)

surat: Yamaç (s.170)

Soru İfadesi Bildiren Söz Varlığı

kanda: Nerede (s.121)

kanı: Hangi, nerede (s.121)

Sayısal Kavramlarla İlgili Söz Varlığı

çomuk: Eksiği bulunan, tam olmayan (s.74)

gadlı: Kez, defa (s.96)

Motif, Desen veya Geometrik Şekil İfade Eden Söz Varlığı

penes: Semerin önünü süsleyen süslemeler (s.158)

sandık: Aba üzerindeki motif (s.164)

Giyecek Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

bala: Bir tür baş örtüsü (s.42)

çarık: Tek parça derinin topuğu kapatacak şekilde ayağa sarılması ve üst kısmından sırımlarla bağlanmasıyla oluşan, yumuşak deriden yapılan terlik (s.67)

delme: Gelin elbisesindeki el işi modası, bundan dolayı elbiseye verilen isim (s.80)

demiryolu: Eskiden döşeklere yüz yapılan bir kumaş türü (s.80)

halebî: İlk kullanılan bu modelinin Halep'ten gelmesi sebebiyle bu adı alan yemeniye denir. (s.106)

kıyılık: Oğlak derisinden olup yemenin ağız kısmına konan deridir. (s.132)

namlı: Nakış yapılacak keçe (s.150)

paldın: Semerin arak kısmına eklenip hayvanın kuyruğu altından geçen ve inişlerde semerin omuzlara düşmesini önleyen, semerin atın üzerinde rahat durmasını sağlayan, içi keçeden olup dışı süslemeli ve deriden oluşan malzeme (s.157)

postal: Koncu keçi derisinden olan, topukları örtecek uzunlukta olup tabanı sığır dersi köseleden ökçesiz ve tabanın uç kısmı sivri, kayık burnu gibi yukarı kıvrık, çok kayan yemeniye (s.160)

tepe: Şapkanın en üst kısmına verilen ad (s.177)

ulamak: Ekleme, yamamak (s.183)

könçek: Gömlek (s.136)

tozak: Duvak (s.181)

Yiyecek- İçecek Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

besmeç: Kıyma etten yapılan küçük et köfte (s.48)

börek: Lahmacun (s.53)

cızlak: Çağırğan köyüne ait yöresel bir yemek (s.62)

çevirme: Bazlama (s.70)

çıtırık: Kabuğundan zor ayrılan ceviz (s.71)

daraz: Tarhana fırığının delik delik dökülecek şekilde olmasıdır (s.78)

diş çalmak: Isırmak (s.83)

ebelemek: Mayalamak (s.88)

eli böğründe: Et, domates, biber ve sarımsak ile aynı kapta birbirine karıştırılmadan hazırlanan ve fırında pişirilen bir yemek (s.90)

gapçık: Üzüm gibi meyvelerin kabuğu (s.96)

gurut: 1. Fasulye, biber kurusu 2. Dolmalık biberin, salatalığın, patlıcanın, kabağın içlerinin oyularak kurutulması (s.104)

güllük: Çekirdeği fazla olan küçük domates (s.104)

kana: Şeker, tat (s.121)

kehlemek: Pekmez yapılan üzüm şerbetini kaynatarak arıtmak (s.126)

manca: 1. İnsanların her zaman bulup yiyemediği, özel, kıymetli yemek; çeşitli yemek 2. Domates, soğan ve maydanozdan meydana gelen salata (s.144)

nahar: Yemek, aş (s.150)

ölgün: Fazla pişmiş (s.155)

pevraz: Yeşillik ve soğanla yapılan, daha ziyade kebab ve lahmacun yanında tüketilen bir tür salata (s.159)

samsa: Üzüm suyunun bez üzerinde kurutulup pestil haline getirildikten sonra arasına ceviz ya da fıstık konarak yenen muska şeklinde yapılan bir tatlı (s.164)

siyhıl: Tarhananın düz ve pürüzsüz olması (s.167)

şakıldak: Gereksiz, fazlalık: *Senin de peşinde çok şakıldak var.* (s.171)

tarhan: Tarhana, içine domates, biber, soğan, kokulu otlar, yoğurt katılan mayalanmış ve kurutulmuş hamurun ufalanması ile yapılan çorba malzemesi (s.175)

tıp: İncir ağacındaki döllenmeyi sağlamak için erkek incirin meyvelerinden bir ipe dizilerek meyve vermesi beklenen, incire asılan döllenne inciri (s.179)

uykuluk: Gece yatmadan önce yenen hafif yiyecek (s.184)

köremez: Yoğurdun yeni mayalanmış hali (s.137)

SONUÇ

Ağızlar eş zamanlı ve art zamanlı dil incelemeleri için eşsiz malzemeler sunar. Belgelemeleri günümüzdeki dil durumunun anlaşılabilmesi kadar dilin tarihte geçirmiş olduğu değişim sürecinin kavranması yönünden de önemlidir. Ağız verileri, standart dilin veya yazılı belgelerdeki dil durumu daha iyi incelenmesine ve anlaşılmasına, yazılı belge olmaması durumuna da bir dildeki bilinmeyen yönlerin aydınlatılmasına yarar (Demir, 2013: 29-30).

Türkiye'de 1940'lardan bugüne ağızlarla ilgili çok sayıda tez, kitap, makale, bildiri hazırlanıp yayımlanarak bu alanda büyük bir yazılı eser sayısına ulaşılmıştır. Bu eslere ek olarak Derleme özlüğü'ne katkılar adlı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde Derleme Sözlüğü'nün muhtevası genişlemektedir. Elde edilen veriler ile Derleme Sözlüğü'nün daha geniş bir baskısının yapılması, Türkiye Türkçesi ağızları söz varlığının ortaya çıkması bakımından önemlidir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve kültürel olarak zengin bir birikime sahip olan Kahramanmaraş, bu yönüyle dil

çalışmalarında önemli bir bölgedir. Ayrıca Kahramanmaraş'ın tarihte de Türk yurdu olması Türk dilinin zenginliklerinin ortaya çıkarılması bakımından önem arz etmektedir. Bu gerçeklikten hareketle bu çalışma vasıtasıyla Kahramanmaraş ağızında yaşayan söz varlığını Derleme Sözlüğü'ne kazandırmak amaçlanmıştır. Çalışma neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çalışmada toplam 473 söz varlığı ortaya konmuştur. Bunlardan 295'i Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan, 178'i de DS'de bulunup da Kahramanmaraş ağızında farklı anlamda yaşayan sözlere oluşturmaktadır. Yani çalışmanın önemli bir bölümünü DS'de yer almayan söz varlıkları oluşturmaktadır. Bu bağlamda DS'ye 295 yeni madde başı söz, DS'de halihazırda madde başı olarak yer alan 178 söz için de yeni alt anlamlar önerilmiştir.
- DS'de bulunmayan 295 söz varlığı unsuru içinde en çok yere insana ait olumsuz özellikler kullanılarak oluşturulan söz varlığı ile ilgili 63, bir nesnenin, bir durumun veya insanın fiziki özelliklerini ifade eden söz varlığı ile ilgili 38, yiyecek adlarıyla ilgili 31, yiyecek- içecek adlarıyla ilgili 31, insana ait olumlu özellikler kullanılarak oluşturulan söz varlığı ile ilgili 26 adet söz bulunmaktadır.
- DS'de bulunup Kahramanmaraş ağızında farklı anlamda yaşadığı tespit edilen 178 söz varlığı unsuru bulunmaktadır. Bunların içinde en çok yere sahip insana ait olumsuz özellikler kullanılarak oluşturulan söz varlığı ile ilgili 27, yiyecek- içecek adlarıyla ilgili 25, bir nesnenin, bir durumun veya insanın fiziki özelliklerini ifade eden söz varlığı ile ilgili 23, insana ait olumlu özellikler kullanılarak oluşturulan söz varlığı ile ilgili 16, yiyecek adlarıyla ilgili 13 adet söz yer almaktadır.

Bu çalışma ağız araştırmalarına ve Derleme Sözlüğü'nün içerik olarak zenginleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuştur. Hem Kahramanmaraş ağızı ile ilgili hem de diğer ağızlarla ilgili yapılacak çalışmalarda ağızlardaki söz varlığının tespit edilmesi Türkçeye önemli katkılar sağlamaktadır. Bu sayede, karşılaştırmalı ağız çalışmaları yapılarak ağızların birbiriyle ilişkisi ortaya konulabilir. Bunun yanında, Eski Türkçeye ait eserlerin taranarak ağızlarda yaşayan ve Eski Türkçeye ait olan kelimelerin tespit edilmesi de alana katkıda bulunabilir.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırmanın yazarlık katkısı her bir yazar için %50'dir.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler. *Turkish Studies*, 8(9), 387-401.
- Atmaca, E. & Güzel, Ö. (2023). Kumluca (Antalya) Ağızından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Selçuk Türkiyat Dergisi*, 0(57), 287-314.
- Bulduk, T. B. (2019). Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığında Eski Türkçe Kelimeler. *Mavi Atlas*, 7(1), 52-67.
- Bulduk, T. B. (2019). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yer-Yön Bildiren İfadeler. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(18), 193-217.
- Buran, A. (1996). Derleme Sözlüğüne Katkılar. *Türk Dili*, 1996(535), 38-43.
- Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilgi*, 0(4), 105-116.
- Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (2018). *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güvenen, E. (2018). Derleme Sözlüğü'nden Hareketle Kahramanmaraş Ağızına Ait Bir Söz Varlığı Denemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2260-2272.
- Karahan, L. (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1971). Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 0(19), 21-32.
- Telli, B. & Aslan, B. (2023). Kahramanmaraş Ağızından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-1. *Edebî Eleştiri Dergisi*, 7(2), 578-591.
- Telli, B. (2021). *Söz Varlığı Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü (6 cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.